

li, hibernasyon (dondurarak yaşatma), tıbbî denemeler gibi deontolojik konuları tıp hukuku ve tıp etiği açısından aydınlatmaya çalışmıştır. Ona göre deontoloji "görev bilimi, meslekî davranış ve meslek ahlâkı" demektir. Tıbbın kendine özgü bir deontolojisi vardır. Nitekim *Tıbbî Deontoloji* adlı ders kitabında konunun tarihçesine geniş yer ayrılmakta, böylece tıbbî deontoloji ve tıp etiği tarihinin bugünkü deontoloji ve etik açısından önemini vurgulamaktadır. Şehsuvaroğlu, insanlarda organ nakli konusunda günümüze kadar gelen aşamaları 1970'li yıllarda ele alarak modern tıp etiğine dair görüşlerini de belirtir. Ayrıca aile planlaması, tüpbebek ve yapay döllenme konularına değinmiş, bunların tıp etiği sorunlarını incelemiştir. Geleceğin önemli bir konusu olan hibernasyonu 1970'li yıllarda ele almıştır.

Eserleri. Birçok kitap ve makale yazan Şehsuvaroğlu'nun başlıca eserleri şunlardır: *Farabi: 870-950* (İstanbul 1950); *Doktor Akıl Muhtar Özden Bibliyografyası* (İstanbul 1951); *İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız* (İstanbul 1953); *Şair ve Hekim Ahmedî: Hayatı ve Eserleri* (İstanbul 1954); *Anadolu'da Dokuz Asırlık Türk Tıp Tarihi* (İstanbul 1957); *Ebû Reyhan Birûnî ve Kitâbü's-saydele* (İstanbul 1959); *Hazâinü's-saâdet: 1460/h. 864* (Eşref b. Muhammed, haz. B. N. Ş., Ankara 1961); *Cüzam ve Türkçe Tıp Yazmaları* (İstanbul 1961); *Göztepe* (İstanbul 1969); *Eczacılık Tarihi Dersleri* (İstanbul 1970); *Hekim Bir Siyasimizin Portresi, Büyükelçi Doktor A. Hulusi Fuad Tugay* (İstanbul 1972); *Dinlerde ve Tarikatlarda Sembolizm, Remizler* (İstanbul 1973); *Eczacı Yarbey Nayzen Halil Can (1905-1973)* (İstanbul 1974); *Tıbbî Deontoloji Dersleri* (İstanbul 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

Bedi N. Şehsuvaroğlu v.dğr., *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 5-30; Nazmi Çağan, *Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu Biyografisi ve Bibliyografyası (1947-1960)*, İstanbul 1963, s. 7-12; Ayşegül Demirhan Erdemir, "Büyük Tıp Tarihçisi ve Deontolog Prof. Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu'nun Türk Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Ulusal Arası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri* (haz. Azize Aktaş Yasa - İmren Baba), Ankara 2000, III, 181-185; a.m.f., "Ünlü Tıp Tarihçisi ve Tıp Etikçisi Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu'nun Deontoloji ve Tıp Etiği Üzerine Görüşleri", *Medimagazin*, sy. 130, Ankara 2003, s. 11; Gönül Cantay, "Prof. Dr. Bedii Nuri Şehsuvaroğlu'nun Türk Tıp Tarihi ve Deontoloji Bilimine Katkıları", *III. Türk Tıp Tarihi Kongresi: İstanbul 20-23 Eylül 1993: Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara 1999, s. 159-165; Rengin Dramur, "Bedii N. Şehsuvaroğlu", *Bilim Tarihi*, sy. 6, İstanbul 1992, s. 30.

AYŞEGÜL DEMİRHAN ERDEMİR

ŞEHVET

(الشهوة)

Bir şeye karşı duyulan şiddetli arzu, tutku, nefsin arzu gücü, cinsel ihtiyacın uyardığı istek.

Sözlükte "bir şeyi isteme, sevmeye, arzulama, şiddetli arzu, tutku" anlamında masdar-isim olan **şehvet** için (çoğulu **şehvât**) terim olarak "nefsin kendisi için uygun olanı talep etmek üzere harekete geçmesi", "kişinin hissi zevklere duyduğu güçlü arzu", "hazza ulaşmak için gerekli veya faydalı olduğuna inanılan şeylere doğru insanı tahrik eden güç" gibi tanımlar yapılmıştır. Aynı kökten **istihâ** alelâde arzuyu, **şehvân** ve **şehvânî** bir şeyi şiddetle arzulayan kimseyi, **şehî** ve **müştehâ** ise arzulanan şeyi ifade eder (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şehv" md.; *el-Ta'rifât*, "şehvet" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "şhv" md.; Gazzâlî, s. 25-26). Kaynaklarda şehvet yerine **hevâ** da kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de şehvet kelimesi iki yerde "cinsel istek" mânasında kullanılmıştır (el-A'râf 7/81; en-Neml 27/55). Üç âyetle geçen şehvât ile genel olarak nefsanî isteklerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Bunların ilkinde insanlara dünya nimetlerinin çekici kılındığı belirtilmekte (Âl-i İmrân 3/14), diğer ikisinde şehvetlerine uyanlar eleştirilmektedir (en-Nisâ 4/27; Meryem 19/59). Ayrıca sekiz âyetle "istemek ve arzulamak" anlamında olmak üzere **istihâ** masdarından fiiller yer alır. Biri hariç (en-Nahl 16/57) bu fiiller cennet nimetlerine duyulan güçlü arzuyu ifade etmek için kullanılmıştır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "şhv" md.). Hadislerde de aynı kullanımlar söz konusudur (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şhv" md.). Bu hadislerden birinde Resûlullah, ümmeti hakkında en çok kaygı duyduğu iki şeyin şirk ve gizli şehvet olduğunu belirtmiştir (*Müsned*, IV, 124). Gizli şehvet tabiri bazı kaynaklarda kadını da içine alan dünya zevkleri (a.g.e., IV, 126), bazılarında kişinin daima içinde yaşadığı kötü arzular (meselâ bk. İbnü'l-Esîr, II, 516) şeklinde açıklanmıştır. "Cennet şehvetlerle, cehennem hoşlanılmayan şeylerle çevrilmiştir" meâlindeki hadiste geçen şehvetler (*Müsned*, II, 260; Buhârî, "Rikâk", 27; Müslim, "Cennet", 1) genellikle dinen sakıncalı olan dünyevî hazlar diye yorumlanır. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî'ye göre bu hadisteki temsilde cennetin ancak kötülüklerle karşı direnerek kazanılacağı, cehennemden kurtulmanın ise nefsi kötü arzulardan korumakla mümkün

olduğu anlatılmak istenmiştir (*el-Câmi'*, IV, 28). Arap dilinde şehvet kelimesinin tekil kullanımlarında genellikle cinsel istek anlamı kastedildiği gibi fıkıh literatüründe de şehvet daha çok "cinsel arzu" anlamında kullanılmıştır.

İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtibî, yaratılıştan gelen bir duygu olduğuna göre şâriin bizâtihi şehveti yasaklamasının düşünülemeyeceğini, gerçekte dinen yasaklananın helâl sayılmayan fiillere götüreceği şekilde şehveti tahrik eden davranışlar olduğunu belirtir. Ayrıca dinî hükümlerin amaçlarını, bunların kullanımlarını istek ve şehvetleriyle ilgisi yönünden aslî ve tâbî şeklinde ikiye ayırıp insanın istek ve şehvetlerinin göz önünde bulundurulmadığı amaçların birinci, diğerlerinin ikinci gruba girdiğini söyler. Buna göre tâbî gayelere yönelik hükümler, insanın yaratılışında bulunan şehvet ve istekler aracılığıyla bazı amaçlara ulaşmayı sağlar; zira yüce yaratıcının hikmeti, dinî ve dünyevî işlerin insanı kendisinin ve başkasının ihtiyaçlarını karşılamaya iten istek ve meyiller vasıtasıyla gerçekleşip düzene konmasını gerekli kılmıştır. Meselâ yeme içme arzusu ile cinsel şehvet, insanı bu ihtiyaçlarını karşılamak için gereken sebeplere sarılma yönünde harekete geçirir. Aynı şekilde sıcaktan, soğuktan ve beklenmedik durumlardan korunma isteği insanı barınma ve giyinme ihtiyacını gidermek için çalışmaya sevkeder (*el-Muvâfakât*, II, 110, 178-179).

Fıkıh düşüncesindeki temel kabule göre haram kılınan hususlar dışında kişinin şehvetine ve nefsanî duygularına uyması helâl dairesi içine girer; hatta kişi normal durumlarda mubah olan nefsanî isteklerini karşılarken haramdan uzak durması sebebiyle bundan sevap da alabilir. Nitekim Hz. Peygamber, bir müslümanın cinsel ihtiyacını normal yoldan karşılamasıyla sevap kazanabileceğini ifade edip sahâbîler bunu şaşkınlıkla karşılayınca, "Bir düşünün, o müslüman bunu haram yolla yapardı günahkâr olmaz mıydı? Öyleyse helâl yoldan yapmasından dolayı sevap alır" demiştir (Müslim, "Zekât", 53). Mubah olan şehvetleri nefse tattırma konusunda üç yaklaşım biçimi vardır. 1. Sınırı aşmaktan korunmak için nefsi tamamen engellemek. 2. Dinç ve neşeli kalabilmek için nefsin her istediğine geçit vermek. 3. Bu ikisi arasında orta bir yol izlemek. İslâm âlimlerince sonuncu davranış tercih edilmediği önerilmiştir. Çünkü nefsin her istediğini yapmak insanın kendini kontrol edemeyip arzularının esiri olmasına, nefsin istediklerinin hiçbirini yapmamak ise nor-

mal hayatın etkinliklerinden uzak kalmaya yol açar (Şirbînî, IV, 310).

“Aranızdaki bekârları ... evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah lutfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah lutfu geniş olan ve her şeyi bilendir. Evlenme imkânı bulamayanlar ise Allah lutfu ile onların ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar” meâlindeki âyetle (en-Nûr 24/32-33) Resûl-i Ekrem’in, “Gençler! Evlenmeye gücü yeteniniz evlensin; bu, gözû haramdan sakınma ve iffeti koruma açısından daha uygundur. Gücü yetmeyen ise oruç tutsun, bu da onun nefsinin dizginler” hadisinde (Buhârî, “Nikâh”, 2-3) cinsel isteklerin evlenme yoluyla karşılanması, imkân bulamayanların ise oruç vb. yöntemlerle istek ve arzularını kontrol altına alıp iffetlerini koruması tavsiye edilmektedir. Bu deliller ışığında fakihlerin büyük kısmı evlenmenin normal hallerde sünnet, cinsel isteğin zinaya yol açacağı bilinen durumlarda vâcip olduğuna hükmetmiştir. Fakihler, Hz. Peygamber’in hadim olmak isteyen bazı sahâbîlere izin vermediğini (Buhârî, “Nikâh”, 8) delil göstererek şehveti tamamen ortadan kaldıran hadım vb. yöntemlere başvurmayı haram diye nitelemiştir. Şehveti geçici olarak azaltan ilaç kullanma vb. yöntemleri âlimlerin çoğunluğu hadiste tavsiye edilen oruca ya da azile kıyas edip câiz görmüş, bazı âlimler ise bir yönüyle hadıma benzediği gerekçesiyle bunu mekruh saymıştır (Şemseddin er-Remlî, VI, 182-183; VIII, 443; Buhûtî, I, 218).

Birçok fikhî meselede şehvetin hükme etkisi üzerinde durulmuştur. **a)** Erkek ve kadının birbirine dokunması sebebiyle abdestin bozulmasında şehvet şartının aranıp aranmayacağı tartışılmıştır. Şâfiîler’e göre aralarında mahremiyet bağı bulunmayan erkek ve kadının birbirine şehvetle veya şehvetsiz dokunması halinde abdest bozulur. Onların delili, “Kadınlara dokunup da su bulamazsanız temiz toprak ile teyemmüm edin” âyetleridir (en-Nisâ 4/43; el-Mâide 5/6). Bu âyetlerdeki dokunma Şâfiî mezhebine göre mutlak dokunma şeklinde anlaşılırken Mâlikî ve Hanbelîler’e göre şehvetle dokunma ve cinsel birleşmeyi kapsayacak biçimde, Hanefîler’e göre ise sadece cinsel birleşme şeklinde anlaşılmıştır. Mezheplerin bu konudaki ihtilâfı, sahâbe ve tâbiînin söz konusu âyeti farklı yorumlamasına ve konuyla ilgili bazı hadislerle dayanır. Bununla birlikte mezi gelmesi kuvvetle muhtemel olduğundan Hanefîler’e göre cinsel organların birbirine değmesi halinde abdest bozulur. **b)** Oruçlu kimsenin eşine şehvetle dokunma

vb. hareketlerden uzak durması gerekir; ancak bu tür hareketler meni gelmesi gibi şartlara bağlı olarak orucu bozar (bk. ORUÇ). **c)** Hac ve umre ibadetini yerine getirmekte olan kişinin ihramlı iken şehvetle dokunması, öpmesi, bakması, şehvî duyguları uyandıracak konuşma vb. hareketlerde bulunması yasak olup bunların yapılması halinde ceza gerekir, fakat hac ve umre bozulmaz (bk. İHRAM). **d)** Karı-koca dışındaki insanların birbirine şehvetle bakması ve dokunması câiz değildir. Şehvet kasti veya fitne korkusu bulunmadığı zaman erkeğin, mahremi olmayan kadının el ve yüzüne bakması âlimlerin çoğunluğu tarafından câiz görülmüştür. **e)** Hanefîler’e göre bir erkek şehvetle, evli olmadığı bir kadına dokunur veya onu öper yahut tenasül uzvuna bakarsa o kadının usul ve fûrûu ile evlenmesi ebediyen haram olur. Diğer mezhepler bu görüşte değildir (bk. SİHRİYET). **f)** Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ric’î talâkla boşanan eşler arasında iddet süresi içinde şehvetle dokunma vb. hareketler vâki olursa bu evliliğe dönüş anlamına gelir; Şâfiîler’e göre ise evliliğe dönüş bu tür hareketlerle değil ancak sözle ifade edildiği zaman geçerli olur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 260; IV, 124, 126; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, II, 516; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 1044; Müsned, II, 260; IV, 124, 126; Gazzâlî, *Mizânü'l-‘amel*, Beyrut 1407/1986, s. 25-26; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-aḥkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), I, 6; Nevevî, *Şerhu Müslim*, IX, 173-179; Kurtubî, *el-Câmi'*, IV, 28; XI, 125; Şâtibî, *el-Muvâfakât*, II, 110, 178-179; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Hatîb), IX, 110; Şirbînî, *Muḡnî'l-muḥtâc*, IV, 310; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Beyrut 1404/1984, VI, 182-183; VI-II, 443; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kunâ*, I, 218; “Şehvet”, *Mv.F*, XXVI, 264-271.

FARUK BEŞER

□ İSLÂM DÜŞÜNCESİ VE AHLÂK. Grek felsefesinden intikal eden, insanın temel güçleriyle bunlardan doğan fazilet ve reziletler için görüşler müslüman filozofların yanında diğer ahlâk âlimlerince de ana hatlarıyla benimsenmiştir. Buna göre şehvet insanın hayvanla ortak yanını teşkil eder. Şehvet duygusu aklın kontrolüne verilir, arzulan şeyler arasında doğru bir ayırım yapılırsa bundan iffet fazileti doğar. İffet şehvet düşkünlüğüyle şehvet zayıflığı şeklindeki iki aşırılığın ortasıdır. İhvân-ı Safâ risâlelerinde insanın bütün bilgi ve ahlâk yeteneklerinin nebâtî-şehvânî, gazabî ve nâtık nefis denilen psikolojik güçlerden doğduğu belirtilmekte, bu yeteneklerin her biri için şehvet kelimesi kul-

lanılmaktadır. Eserde yaratılış amacı bakımından bu güç ve yeteneklerin insanı küçük âlem yapan ilâhî lutuflar olduğu ifade edilir (*er-Resâ'il*, III, 312-315). İhvân-ı Safâ'ya göre bütün iyi huyların ve güzel davranışların kaynağı nâtık nefis, kötü huyların ve çirkin işlerin kaynağı da şehvî ve gazabî nefistir; bu bakımdan nâtık nefis melege, diğerleri şeytana benzetilir (*a.g.e.*, III, 364-368). İbn Sînâ psikolojisinde, insan nefsinin diğer canlılarla ortak olan başlıca yeteneklerinden arzu gücüne bağlı iki duygudan birinin gazap, diğerinin şehvet olduğu belirtilir. Şehvet duygusu lezzeti, gazap da galebeyi ister (*en-Necât*, s. 342-343, 627).

Ebü'l-Hasan el-Mâverî esas itibarıyla şehvetin kötülükleri iyilik, çirkinlikleri güzelliğe göstererek akılları çeldiğini, dolayısıyla yapılan her kötülükte şehvetin tesiri bulunduğunu söyler (*Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, s. 310). Şehvetin, biri ihtiyaçtan fazla şeylere sahip olma arzusu, diğeri haz veren şeyleri elde etme isteği şeklinde iki türü vardır. Bunların ilki akıl ve din tarafından menedilir. Çünkü bu şehvette eziyet doğuracak derecede ifrat, zarara yol açacak derecede arzu sapması vardır. İkinci de insanı azgınlığa götürecek bir aşırılık, aşağılık duruma düşürecek bir sapmadır. Mâverî, şehvî arzuları karşılamamanın meşruiyet ölçüsü konusunda farklı düşüncelerden söz eder. Bazıları haz veren şeylerden tamamen uzak durmak gerektiğini savunurken bazıları haram olmayan şeylerden yararlanmayı uygun görmüştür. Mâverî'nin de katıldığı bir kesime göre ise mubah olan nefsanî arzular konusunda bile orta bir yol izlemek daha doğrudur. Zira nefse her istediğini vermek insanı aptallaştırır; onu bazı nimetlerden mahrum bırakmak kişi üzerindeki baskısını önlediği gibi bazılarının yararlandırmak da onu aptallıktan korur (*a.g.e.*, s. 335-336). Râgıb el-İsfahânî insanın biri hayvanlara, diğeri meleklerle benzeyen iki yönünün bulunduğunu belirterek yeme içme ve cinsel ilişkiyle ilgili bedensel arzuları (şehvât) yönünden hayvanlara; hikmet, adalet, cömertlik gibi ahlâkî güçleri bakımından meleklerle benzediğini, Allah'ın insanlara iki yol gösterdiğini bildiren âyetin (el-Beled 90/10) buna işaret ettiğini belirtmektedir (*ez-Zer'â ilâ mekârimi's-şer'â*, s. 89). İsfahânî'ye göre bütün kötü huylar insandaki fikir, şehvet ve hamiyet denilen üç yeteneğin bozulmasından doğar. Şehvetin aşırısı kaçması veya zayıf kalması çeşitli reziletler doğurur (*a.g.e.*, s. 100). İsfahânî ayrıca biri doğru, diğeri yalancı ol-